

Sófalvi András

Szászkézdi vára

A várbelső délről
(Fotó: Sófalvi András)

Segesvár közelében, a Kézd-patak (ma Disznó-patak) völgyében található, székely települési előzményekkel rendelkező Szászkézdi az erdélyi szász társadalom múltjának egyik jellegzetes színterét képezi. Már 1309-től a szászföldi egyházszerződés egyik területének (szászkézdi dékánátus) központja. A 15. századra mezővárossá váló Szászkézdi a középkorban és a kora újkorban folyamatosan versengett a közeli Segesvár szabad királyi várossal. Közösségének késő középkori társadalmi és gazdasági potenciálját mi sem jelzi jobban, mint hogy alig száz év leforgása alatt korszerű várat emelt egy közeli magaslaton, és teljesen új, erődtített templomot épített a település középpontjában. Jelen írás Szászkézdi impozáns várának múltját és építéstörténetét eleveníti fel a több mint tíz évvel ezelőtt folyt régészeti kutatások és helyszíni terepszemlék alapján.

A település közelében, a templomtól néhány száz méterre nyugatra magasodó dombon (536 m) található a késő középkorban épült vár romjai. Az erősség szabálytalan alaprajza követi a stratégiai szempontból kiváló adottságokkal rendelkező, meredek lejtők által határolt dombház észak-dél irányban elnyúló formáját (90x52 m). A vár egészen a 20. század közepéig kiváló állapotban volt, archív felmérések és fényképek segítettek egykori állapotának rekonstruálásában.

Az 1999–2000-ben folyt megelőző régészeti feltárások (a kutatásokat Daniela Marcu–Istrate brassói régész irányította) tisztázták a vár építéstörténetét, nagy vonalakban elkülönítve építési periódusait. Megállapítást nyert, hogy az erősséget a 15. század

első évtizedeiben kezdték emelni, és korai fázisában három védőtoronnyal rendelkezett (Kaputorony, Iskola-torony, Fejedelem-torony). A 17. századig további tornyokat építettek (Pap-torony, Lőportorony), a bejáratot egy külső toronnyal (Őrtorony) és zwingerrel (falszoros) erősítették meg, illetve egy elővárat kapcsoltak a vár keleti oldalához – ez utóbiből napjainkra mindössze egy kapuépítmény maradványai állnak a déli oldalon.

Az ún. Őrtornyot (Wächterturm) a vár eredeti kaputornyának megerősítése céljából hozták létre. A téglalap alakú, 8x5,5 m alapterületű, kétszintes torony másodlagosan kapcsolódik a keleti várfal külső síkjához. Az árkádíves, boltzott földszintet kívülről vertikális tengely mentén forgó fakapu

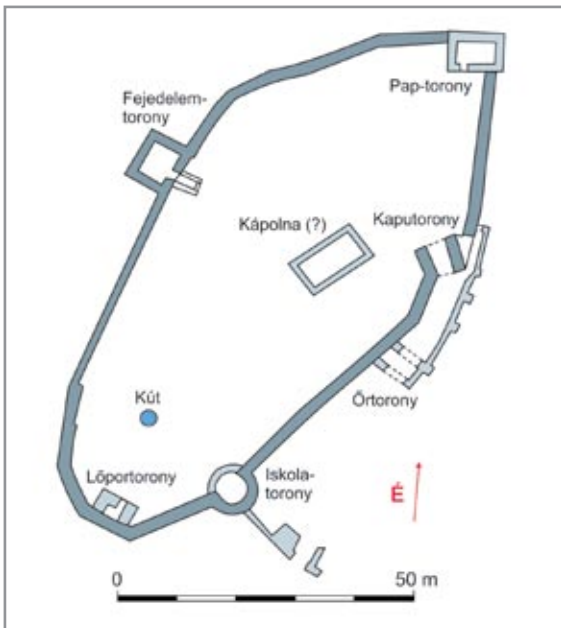
Szászkézdi és környéke az I. katonai felmérés (1763–1787) térképszelvényén

A vár kaputornya a falszorosból
(Fotó: Sófalvi András)

A szászkézdi vár alaprajza
(Marcu-Istrate, Daniela nyomán)

A vár délkeletről
(Fotó: Sófalvi András)

zárta le. Az emeleti szintről négyszögletes lőrés nyílt, a tornyot nyitott, konzolokra fektetett, tornácós tetőszerkezet koszorúzta.

Az Órtornyot a Kaputoronnyal összekötő zwin-ger párhuzamosan haladt a várfallal, külső, keleti falát támpillérek erősítették, felső szintjén gyilok-járóval és lőrészekkel. A falszorost szűk járat kötötte össze északon az elővárral.

A Kaputorony (Torturm) a vár egyik legmasz-szívabb védőműve. Az ötszintes, félnyeregteretős épít-mény formája szabálytalan négyszög alakú. A torony alatt, kívül-belül árkádíves kiképzésű átjáró vezetett a vár belsejébe, ezt kívülről függőlegesen felvonható fakapu védte, fölötte szurokontöklökkel és lőrészekkel. A vár udvarából falba épített lépcső vitt a Kaputorony második szintjéig, ahonnan az építmény további emeleteire lehetett feljutni, illetve a várfal belső ol-dalán körbefutó gyilokjárót is el lehetett érni.

A Pap-torony (Pfarrturm) a vár északkeleti ki-szögellésének megerősítésére épült. A szabálytalan téglalap alakú tornyot a várfalak részleges visszabon-tása előzte meg. Az ötszintes védőmű emeleteit – a második szint kivételével, mely boltozott volt – fafő-démek választották el egymástól. Eredeti bejárata az első vagy a harmadik szinten nyílt, a földszinten má-sodlagos bejárat létesült 1565 körül. A torony nyugati oldalához félnyeregteretős épület csatlakozott.

A várfal nyugati oldalán, azzal egy időben épült Fejedelem-torony (Fürstenturm) szintén téglalap alaprajzú, és öt szintje volt. A meredek lejtőre épített torony földszintje a várudvar felőli oldalon teljesen a földbe mélyed. Az emeletekre vezető ajtónyílások közül mindössze a gyilokjáróval egy magasságban elhelyezkedő harmadik szint ajtókerete tűnik eredeti-nek. A földszint legkorábbi járószintje alól Hunya-di Mátyás 1479–1485 között kibocsátott verete került elő; a többszörösen megújított padlórétegek közül további, 17. századi érmék kerültek napvilágra. A torony különféle lőrészei (egyszerű téglalap alakú, fordított kulcslyuk alakú és lappancsos lőrészek) is jól tükrözik a védőmű több évszázados átalakításait.

A déli oldalon a várfalakhoz belülről másodlago-san hozzáépített Löportorony (Pulverturm) kismé-retű, téglalap alakú, négyszintes védőmű. Földszint-je és harmadik szintje boltozott volt, ez utóbbiról átjárás nyílt a gyilokjáróra. Az átlagosnál nagyobb falvastagságú toronyba a földszintről és az első szint-ről lehetett bejutni. Noha a régészeti kutatás során a torony építését éremleletek alapján a 17. századra keltezték, a torony felső szintjein nyíló magas, kes-keny lőrészek alapján arra gondolhatunk, hogy az ér-mék pusztán annak használatát jelzik.

Egyedi hadiépítészeti alkotás a vár délkeleti ol-dalán magasodó Iskola-torony (Schulturm). Az épít-mény eredetileg egy félkör alakú faltorony volt, az udvar felől nyitott földszinttel. A második szinten árkádívvél támasztották alá a torony – várfalsíkkal

egybesimuló – belső falazatát. A harmadik szintről közvetlen átjárás nyílt a várfal gyilokjárójára. A védőmű külső oldalán szurokontökök és keskeny lőréses sorakoznak még a tetőtérben is, a stratégiai ponton álló védőtoronyból a várkaput is oldalozni lehetett. A torony belső, a várudvarra néző oldalán három sorban téglalap és fordított kulcslyuk alakú, szűk lőréses nyílások. A torony alsó szintjét a későbbiekben félkör alakú falazattal egészítették ki a belső oldalon.

A masszív, a déli oldalakon 10 m magasságot is elérő várfalak belső peremére, illetve fakonzolokra fektetett, fél nyeregvetővel fedett gyilokjáró futott körbe, téglalap alakú, téglával boltozott vagy fa szemöldökgerendával lezárt lőrésesekkel. A Fejedelemtorony és a Lőszertorony között kialakított lőrésfülkéből fordított kulcslyuk alakú lőréses nyílások nyíltak. A Pap-torony és a Fejedelemtorony közti szakaszon a várfal belső oldalához épített, félnyeregvetős épületek álltak. A várudvar déli részén kb. 60 m mélységű kutat ástak az alapközetbe.

A Kaputorony közelében, nagyjából a vár közepén egy 12x6 m alapterületű, téglalap alakú, északkelet-délnyugat tájolású kétszintű épület maradványai találhatóak, a hagyomány szerint ez volt a vár kápolnája. A régészeti kutatás az épületet a 17. századra keltezte, nyitva hagyva funkciójának kérdését. Alatta vagy másutt (valamelyik toronyban, pl. a Pap-toronyban), a várnak minden bizonnyal már a kezdetől fogva volt kápolnája, ezt véleményem szerint nemcsak az erősség jellege, hanem Szászkézdi egyházi épületekben rendkívül gazdag topográfiája is alátámasztja.

Szászföld egyik legjelentősebb késő középkori várát mindössze egyetlen korabeli írott forrás említi, egy 1470-ben kelt oklevélben Pongrácz János erdélyi vajda megengedi, hogy hadjárat esetén a szászkézdiek fele otthon maradhat a mezőváros fölött álló váruk védelmére.

Szászkézdet térben elkülönülő, a település központjában található erődített templomának és magaslati várának sajátos párosa emeli ki környezetéből. A török rablóhadjáratoknak, fosztogatásoknak gyakran kitett Szászföld dél-erdélyi városait és a falvak templomait, a közösségek gazdasági erejéhez mérten falakkal és védőtornyokkal erődítették. Néhány esetben a közeli hegyre is mentsvárat emeltek, így például Szászkézden vagy Szelindeken (ide sorolhatók a korábbi előzményekre épült Barcarozsnyó és Kőhalom várai is). 🏰

A SZÁSZKÉZDI VÁR IRODALMÁBÓL:

Arányi Lajos: *A kőhalmi (Reps) polgárvárnak s a szászkézdi (Keisd) falu vagy pörvárnak megismertetése*. In: *Pulszky Ferencnek ötvenéves írói működése jubileumára 1834-1884*. Budapest. 1884. 136-138.

Fabini, Hermann: *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*. I. Hermannstadt – Heidelberg. 2002. 335-342.

Marcu Istrate, Daniela: *Saschiz*. București. 2012.

A Pap-torony a várbelső felől nézve
(Fotó: Sófalvi András)

A Fejedelemtorony délről
(Fotó: Sófalvi András)

A vár távlati képe keletről
(Fotó: Karczag Ákos)

